

Faşistler Gollandiyada 101 sany özbeki näme üçin öldürdi?

Category: Kitapcy, Taryhy makalalar

написано kitapcy | 23 января, 2025

Faşistler Gollandiyada 101 sany özbeki näme üçin öldürdi?

NASILER HOLLANDA'DA 101 ÖZBEK TÜRK'ÜNÜ NEDEN VE NASIL ÖLDÜRDÜ?

Yer Hollanda, yıl 1942: çoğu Özbek 101 Orta Asyalı neden öldürüldü?

Orta Asya'daki evlerinden Alman ordusuna karşı savaşmak için yola çıktılar. Sonrasında üstlerinde paçavralarla esir olarak Hollanda'daki toplama kampına getirildiler. 1942 yılında Amersfoort kenti yakınlarında bir ormanda öldürülen çoğu Özbek 101 Orta Asyalıyı hatırlayanlardan çok azı hayatta. Öyle ki Hollandalı dikkatli bir gazeteci olmasa belki de tamamen unutulacaklardı.

Her baharda kadın-erkek, yaşlı-genç yüzlerce Hollandalı, Utrecht yakınlarındaki Amersfoort kenti yakınlarındaki bir ormanda toplanır.

Bu insanlar Naziler tarafından tam bu noktada silahla infaz edilen ve yarım yüz yıldır unutulmuş olan 101 meçhul Sovyet askerini anmak için muhtar yakarlar.

Burada yatanların hikayesi Rusya'da birkaç yıl çalıştıktan sonra 18 yıl önce Amersfoort'a geri dönen gazeteci Remco Reiding'in yakınlarda bir Sovyet savaş mezarlığı olduğunu öğrenmesiyle başladı.

Reiding "Daha önce hiç duymadığım için şaşırılmıştım. Mezarlığı ziyaret ederek arşiv bilgileri ve tanıklıklar aramaya başladım" diyor. Araştırmaya başladığında mezarlıkta 865 Sovyet askerinin yattığını, 101'i dışında hepsinin cansız bedenlerinin Hollanda'nın diğer bölgelerinden ve Almanya'dan

getirildiğini, fakat isimsiz 101 kişinin orada, Amersfoort'ta öldürüldüğünü öğrendi.

■ Propaganda amacıyla getirildiler

Almanya'nın Sovyetler Birliği'ni işgale başladığı ilk haftalarda Smolensk yakınlarında esir düşen bu 101 kişi, işgal altındaki Hollanda topraklarına propaganda amacıyla getirildi. "Özellikle Asyalı görünüme sahip esirleri seçip, Nazilere direnç gösteren Hollandalılara sergilemek istiyorlardı. "Alt insan" diye tanımladıkları bu insanları gördükten sonra Sovyetlerin neye benzediğini anlayan Hollandalıların Almanya'ya destek vermesini umuyorlardı" diyor Reiding. Kampın Komutanı Karl Peter Berg, 1949'da idam mangası tarafından infaz edildi. Nazilerin Sovyet halkları hakkında düşüncelerini değiştirmeye çalıştığı kişiler ise Amersfoort'taki toplama kampında kalan Hollandalı komünistlerdi. 1941'den beri Yahudilerle birlikte bu kampta tutuluyorlardı. Fakat plan işe yaramadı.

■ 'Çok küçük ve güçsüzlerdi'

Bugün 91 yaşında olan Henk Broekhuizen, hâlâ hayatta olan az sayıda tanıktan biri. Ergenliğinde Sovyet esirlerinin kente getirilişini izlediğini hatırlıyor.

"Gözlerimi kapattığımda yüzlerini hatırlıyorum" diyor ve ekliyor:

"Paçavralara bürünmüşlerdi, hiç askere benzemiyorlardı. Yalnızca yüzlerini görebiliyordunuz. Naziler onları tren istasyonundan kampa kadar ana caddeden yürüttüler. Çok küçük ve güçsüzlerdi, ayaklarına da çaput bağlamışlardı. Bazıları arkadaşlarının koluna girerek güçlkle yürüyebiliyordu."

Bazı esirler, kendilerini izleyen halkla göz teması kurmuş, el hareketleriyle aç olduklarını anlatmaya çalışmışlardı.

"Onlara su ve ekmek getirdik. Ama Naziler hepsini ellerimizden alıp yere attı. Yardım etmemize izin vermediler" diyor Broekhuizen,

Onları bir daha görmediğini söyleyen Broekhuizen, başlarına ne

geldiğini de bilmiyordu. Fakat gazeteci Remco Reiding Hollanda arşivlerine girerek yaşananlarla ilgili belgeler bulmaya başlamıştı. İlk fark ettiği, çoğunun Özbek olduğuydu. Toplama kampındaki yetkililerin de bundan haberi yoktu. Yalnızca Rusça konuşan bir Nazi görevlisi onları sorguladıktan sonra bunu öğrenebildiler.

Tercüman Alscher, Rusça'yı Polonya'da öğrenmişti. Reiding, bu kişilerin çoğunun Semerkant'tan geldiğini söylüyor:

“Belki bazıları Kazak, Kırgız veya Başkurt'tu. Ama çoğu Özbekti.”

■ Nazilerden, aç Özbeklere bir somun ekmek

Reiding'in ortaya çıkardığı bir diğer şey de Orta Asyalıların kamptaki diğer herkesten daha kötü muamele gördüğüydü:

“Kamptaki ilk üç günlerinde etrafı dikenli telle çevrili açık bir alanda tutularak aç bırakıldılar.

“Alman bir film ekibi, barbar ‘insan altı varlıkların’ yemek için birbiriyle kavga ettiği anı çekmek için hazırlanıyordu. Propaganda için bu filme ihtiyaçları vardı.

“Sonunda Naziler aç Özbeklerin arasına bir somun ekmek attı.

“Ama hiç beklemedikleri bir şekilde içlerinden biri ekmeği eline alarak bir kaşıkla eşit parçalara böldü. Diğerleri de o sırada sakince bekledi. Kimse kavga etmedi. Sonra da eşit şekilde bölünmüş ekmekleri paylaştılar. Naziler hayal kırıklığına uğramıştı.”

Remco Reiding, Amersfoort'ta yatan 865 Sovyet askerinden 200'ünün ailesinin izini sürmeyi başardı.

Ama esirleri daha kötü şeyler de bekliyordu.

“Özbeklere diğer esirlere verdiklerinin yarısı kadar gıda veriyorlardı ve onlara yardımcı olmaya çalışan biri olduğunda bütün kampı cezalandırıyorlardı. Yemek artıklarını ve patates kabuklarını yediklerinde Naziler onları ‘domuzların yiyeceği şeyi yiyorsunuz’ diyerek dövüyordu” diyor Özbek tarihçi Bahodir Uzakov. Yakınlardaki Gouda kentinde yaşayan Uzakov da Amersfoort kampının tarihiyle ilgili araştırmalar yürütüyor.

■ ‘Düzenli olarak dayak yediler’

Kamptaki gardiyanların itirafları ve kamptaki diğer esirlerin tanıklıklarını arşivlerden çıkartan ve bunlarla 2015 yılında bir kitap yayınlayan Reiding, kampta Özbeklere taş, kum veya kütük taşıma gibi en kötü işlerin verildiğini, düzenli olarak da dayak atıldığını ortaya koydu.

Gördüğü en şok edici hikayelerden biri ise kampın Hollandalı doktoru Nikolaas Van Nieuwenhuysen'in bir eylemiydi:

"Kamptaki Özbekleri, ölen iki arkadaşlarının kafalarını kesip kafataslarını tamamen temizleninceye kadar kaynatmaya zorlamış.

"Sonra da bu kafataslarını çalışma masasına yerleştirmiş. Tam bir delilik!"

Dr. Nikolaas Van Nieuwenhuysen savaşın ardından 10 yıl hapis cezasına çarptırıldı.

Aç ve çelimsiz kalan Özbekler yakaladıkları sıçanları, fareleri ve buldukları bitkileri yemeye başlamış. Aralarından 24'ü 1941'in sert geçen kışını çıkaramadı. Kalan 77'sine ise çalışmak için çok güçsüz kaldıkları için ihtiyaç duyulmadı.

Bu yüzden 1942 senesinde bir Nisan sabahı "İklimi size daha uygun olan Güney Fransa'ya gönderiliyorsunuz" denilerek kamptan çıkarıldılar.

Ancak götürüldükleri yer Güney Fransa değil, kampın hemen dışındaki ormandı. Burada kurşuna dizilerek infaz edildiler ve bir toplu mezara gömüldüler.

■ 'Kaçmaya çalışanlar vuruldu'

"Bazıları ağlamaya başladı, diğerleri el ele tutuşarak ölümlerle yüzleştiler. Kaçmaya çalışanlar ise askerler tarafından kovalanarak vuruldu" diyor kampın gardiyanları ve şoförlerinin tanıklıklarını anlattıkları belgelere ulaşan Reiding ve ekliyor:

"Müezzinlerin insanları namaza çağırdığı, pazaryerinde rüzgârların kum ve tozlarla dans ettiği ve sokakları baharat kokan şehrinizden 5 bin kilometre uzakta olduğunuzu hayal edin.

"Onların dilini bilmiyorsunuz, onlar da sizin dilinizi

bilmiyor.

“Ve bu insanların size niye hayvan gibi muamele ettiğini asla anlamıyorsunuz.”

101 Orta Asyalının mezarlarının başlarında Rusça “İsimsiz Sovyet Askeri” yazan mezar taşları bulunuyor.

Bu esirleri teşhis etmek için çok az bilgiye sahibiz. Naziler Mayıs 1945’te kaçarken kamp arşivlerini ateşe verdiler.

Geriye yalnızca adı bilinmeyen iki kişinin yüzlerinin gözüktüğü bir fotoğraf kaldı.

Hollandalı bir esirin kalemle çizdiği dokuz portreden yalnızca ikisinde resimdeki kişinin adı yazılmış.

“Adları yanlış yazılmış ama kulağa Özbekçe gibi geliyor” diyor Reiding:

“Biri Kadiru Xatam ve diğeri Muratov Zayer diye yazılmış. İlk kişinin doğru adı Hatam Kadirov, ikincisi ise Zair Muratov olmalı.”

Resimlere baktığımda Özbekçe isimleri ve Orta Asyalıların yüz hatlarını anında fark ediyorum. Tek kaşlar, melez yüz özellikleri... hepsi benim ülkemde güzel bulunan şeyler. Bu genç erkekler 20’li yaşlarının başlarındaydı, belki de daha genç. Muhtemelen anneleri onlara uygun bir gelin bakmaya başlamış, babaları düğünlerine kadar besleyip büyütmek için bir dana almıştı, araya savaş girmeden önce.

■ 100 bin Özbek kayboldu

Bu kişilerden bazılarının benim akrabalarım da olabileceğini idrak ediyorum. İki büyük amcam ve eşimin dedesi savaştan geri dönmemiş.

Bana amcalarımın Alman kadınlarla evlenip Avrupa’da kalmayı tercih ettiği söylenirdi. Ninelerimin kendilerini avutmak için uydurdukları bir hikaye.

Gerçek ise savaşa giden 1,4 milyon Özbek’in üçte birinin geri dönmediği ve 100 bininin de kaybolduğu.

Amersfoort’ta yaşamını yitiren 101 Özbek’ten adı bilinen ikisi dışındakilerin teşhis edilememesinin çok nedeni var. Bunlardan biri Soğuk Savaş. İkinci Dünya Savaşı’nın hemen ardından

başlayan Soğuk Savaş, Batı Avrupa ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ni ideolojik düşmanlar haline getirdi. Bir diğer neden ise Özbekistan'ın 1991'de bağımsızlığını kazanmasının ardından Sovyet geçmişini unutmaya kararı alması. Savaş gazileri artık kahraman statüsünde değil.

Her ne kadar ülkenin yeni devlet başkanı Şevket Mirziyoyev geri getirileceğini söylese de, savaşın ardından 14 yetimi evlat edinen bir aile anısına dikilmiş bir heykel başkent Taşkent'ten kaldırıldı.

Özetle, yıllar önce Sovyet ordusundayken kaybolan askerlerin izini sürmek Özbek hükümeti için bir öncelik olmadı.

Özbekler toplu mezardan çıkarılarak mezarlığa yerleştirildi. Daha sonra buradan da çıkarılıp özel Sovyet savaş mezarlığına yerleştirildi.

Ama Reiding, bu Özbeklerin isimlerinin ülkenin arşivlerinde bulunabileceğini düşünüyor ve ekliyor:

“Savaşta ölmeyen veya öldüğünden haber alınamayan askerlerin belgeleri yerel KGB birimlerine gönderilirdi. Bu 101 kişinin bilgileri de muhtemelen Özbekistan'da. Eğer onlara erişebilirimse bu 101 kişinin bir kısmını bulabilirim.”

Kaynak: BBC

Taryhy makalalar